

Gerhard Botz, »DIE EINGLIEDERUNG ÖSTERREICHS IN DAS DEUTSCHE REICH«, PLANUNG UND VERWIRKLICHUNG DER POLITISCH ADMINISTRATIVEN ANSCHLUSSES (1938—1940), Linc 1972.

Sredinom 1972. godine izašla je prva knjiga najavljenih edicija Instituta za povijest radničkog pokreta — Ludwig Boltzmann u Linzu (Lincu). Suradnik spomenutog Instituta Gerhardt Botz se već godinama bavi problemom totalitarizma, posebno u njegovoj fašističkoj fazi, a pripada generaciji historičara, koja nije opterećena bliskom prošlošću. Rasprava Botza o uključivanju Austrije u njemačku državu, odnosno Treći Reich, odnosi se na rekonstrukciju postepene političko-administrativne integracije u državnu cjelinu nacističke Njemačke u doba prije »Anschlusa«, tj. priključenja Austrije Njemačkoj (1938), pa do završetka tog integracionog procesa 1940. godine.¹⁾

Proces ukidanja austrijske državne samostalnosti, prihvaćanje Austriji stranih struktura javne uprave, kaotično stanje na području državnog prava, kao i usklađivanje suprotnih interesa njemačkih i austrijskih nacional-socijalista, osnovni su predmet istraživanja ovog autora. (Većina znanstvenih radnika, koji se bave državnopravnim problemima, smatrala je ovo razdoblje kao nešto što ne spada u područje njihovih istraživanja).

Gerhard Botz se za svoj rad koristio izvorima iz austrijskih, američkih i zapadnonjemačkih arhiva, te pravnom stručnom literaturom uz konzultiranje preživjelih suvremenika.

Rezultat tih istraživanja je pomna analiza državno-pravnog razvoja uz istovremeno uočavanje bitnih, političkih i ekonomsko-socijalnih problema. Povezivanjem administrativnog procesa s ostalim društveno-ekonomsko-

¹⁾ Budući da nije uspio državni udar nacionalsocijalista u Austriji 1934. godine, Hitler je zabranio ponovni ustanak. Međunarodna politička situacija nije dozvoljavala mogućnost vojne intervencije od strane Njemačke, pa se je Hitler odlučio na sporiji, ali sigurniji način postepenog osvajanja Austrije. Sve jače vezivanje Austrije za Hitlerov Reich postignuto je pomoću diplomacije, političkog i ekonomskog pritiska, često uz prijetnje o upotrebi sile. Kao početak kraja austrijske samostalnosti se, stoga, može smatrati i austrijsko-njemački ugovor od srpnja 1936, kada su nacional-socijalistima omogućena važna rukovodeća mjesta u javnoj upravi. Hitler je tako uspio da Austriju iznutra pripremi za priključenje Reichu.

kim razvojem, autor je izbjegao formalistička promatranja, te objasnio niz važnih okolnosti, koje su utjele na postepeno uvođenje nove državno-pravne strukture u austrijskom dijelu Trećeg Reicha.

Istraživanjem razvoja integracije austrijske javne uprave, autor je, na osnovu opširne dokumentacije i analize tog procesa, došao do zaključka koje je rezimirao u obliku teza.

Prema mišljenju g. Botza, državnopravna integracija Austrije u Treći Reich, sprovedena je postepeno. Pojedine faze »Anschlussa« često se podudaraju s nekim ranijim teoretskim predožbama o priključenju Austrije Njemačkoj u doba nakon I svjetskog rata. U doba od veljače 1938. do travnja 1940, njemačka politika prema takozvanoj »Istočnoj marki« (Ostmark)²⁾, se bar povremeno i djelomično odvijala prema već ranije utvrđenim varijantama za sprovođenje državnopravnog ujedinjenja obiju država. U tom pogledu su planirane četiri osnovne faze.

- 1) Ujedinjenje polusuverene Austrije s njemačkom Reichom i Hitlerom na čelu države. (Personalna unija Austrije i Njemačke).
- 2) Priključenje Austrije kao pokrajine bez državnog karaktera, njemačkoj vodećoj državi. (Austrija kao pokrajina Trećeg Reicha), tj. »Anschluss« u pravom smislu riječi.
- 3) Podjela Austrije u upravno-administrativne jedinice, koje se u suštini podudaraju s ranijom podjelom javne uprave po pokrajinama, te uključivanje tih pokrajina u Treći Reich.
- 4) Razbijanje starih povijesnih struktura, te stvaranje novih jedinica i organizacija javne uprave na području Austrije, prema strukturama javne uprave u Njemačkoj, odnosno potpuna integracija Austrije s Trećim Reichom.

Da je Njemačka dozvolila Austriji status pokrajine u okviru cjelokupne države, Austrija bi imala i poseban pravni položaj, jer bi se zadržao stari državnopravni sistem. Odgovorni faktori u Njemačkoj borili su se protiv takvog statusa Austrije, jer su željeli austrijsku javnu upravu uključiti u njemački državni aparat. Reorganizacija administrativnih organa bila je ujedno preduvjet za uvođenje specifičnog nacističkog principa vlasti po državnim pokrajinama (Reichsgauverfassung) na području Austrije. To je istovremeno značilo ukidanje regionalnih i tradicionalnih vodstava u državi i privredi.

Pojedine faze »Anschlussa« nisu predstavljale samo mogućnosti za sprovođenje državnopravnih reformi, one su istovremeno predstavljale i interese pojedinih grupa unutar njemačkog sistema fašističke hegemonije.

Priključenje Austrije, kao samostalne pokrajine, njemačkom Reichu, zastupali su, prije svega, katoličko-konzervativni krugovi, odnosno takozvana umjerena struja austrijskih nacionalsocijalista u istočnom dijelu Austrije i većim dijelom krugovi iz privrede.

²⁾ Ostmark-Istočna marka je obuhvaćala uglavnom staro područje Austrije, podijeljena na manje oblasti (Reichsgau), koje su otprilike obuhvatale nekadašnje pokrajine, uz neke manje izmjene.

Državnim komesarom za Austriju imenovan je Josef Bürckel.

Podjelu Austrije po pokrajinama, koja bi odgovarala ranijoj administrativnoj organizaciji, zastupali su takozvani radikalni nacional-socijalisti. Njihove stavove je podržavao Heinrich Himmler, dio privrede (teška industrija, turizam, državna industrija i dr.) u zapadnim i južnim dijelovima zemlje.

Potpuna integracija Austrije odgovarala je centralnoj birokraciji unutrašnje uprave, Hermannu Göringu i privrednim grupama, koje su zastupale četvorogodišnji plan razvoja. Isto tako je integraciju tražila centralna nacističke stranke u Münchenu, na čelu s Rudolfom Hessom i Martinom Bormannom, te nosioci regionalne vlasti NSDAP u Reichu, prije svega Josef Bürckel.

Već u prvih sedam tjedana poslije okupacije Austrije, donesene su najvažnije odluke o sprovođenju priključenja s državnopravnog aspekta. Hitler je proces integracije prekinuo u njegovoj trećoj fazi iz političkih razloga i odgađao realizaciju četvarte faze, odnosno potpune integracije tako dugo da je zbog II svjetskog rata ta reforma odgođena do »konačne pobjede«.

Druga i treća faza uklapanja austrijske privrede u njemački privredni sustav nisu se sprovodile tako brzo kao što je to bilo planirano ranije. Treća faza je, izgleda, ostala konačnom sve do 1945. Neke mjere, koje se odnose na četvrtu fazu, ukinute su još 1941.

Državno-pravno stanje na području Austrije bilo je rezultat kompromisa između austro-separatističke struje i Fricka, Göringa, Hessa, Bürckela, kojem je prethodila Hitlerova direktna intervencija, a bez prigovora su ga prihvatili Himmler i austrijski nacional-socijalisti u svim austrijskim pokrajinama, osim u Burgenlandu. Proces političkih odluka se odvijao na način, uobičajen u Trećem Reichu. Hitler je odlučivao politički »Anschlussa« samo u osnovnim crtama. Sprovođenje u pojedinostima i nastojanje struktura vlasti ostavljao je, prije početka rata, igri snaga i njihovoj borbi za prestiž. Hitler nije tražio opću ravnotežu snaga, on je prepuštao »najposobnijim« da se u borbi svih protiv svih probiju i svoju moć osredotoče do stanovite mjere, pazeći pri tome da se pojedinac previše ne osili. U travnju i svibnju 1938, zapaža se izvjesno odstupanje od osnovne koncepcije, riječ je o nekoj vrsti dualističke ravnoteže između nosioca vlasti u stranci i javnoj upravi. To je, svakako, pridonijelo jačoj kontroli stranke nad administrativnim organima. Poslije slabljenja tradicionalnog državnog područja, novonastali sistem se je manje nego ranije pridržavao državnopravnih normi »Trećeg Reicha« i tako je pogodio aglomeraciji snage bez obzira na važeće ustavne norme.

U samoj Austriji je borba za prestiž i nadležnost izazvala niz sukoba, kobnih za pojedine državne funkcionere. Kao pobjednici iz te borbe na austrijskom području izašli su Göring i Bürckel. U ovom sukobu treba tražiti i početak poraza Wilhelma Fricka u Državnom ministarstvu unutrašnjih poslova kada je 1940. Hitler sveo njegove kompetencije na rukovođenje Sarskom oblašću.³⁾ Pored Fricka, borbu za prestiž u Austriji izgubili

³⁾ Wilhelm Frick je u to doba bio ministar unutrašnjih poslova Trećeg Reicha.

su također Wilhelm Keppler i Arthur Seyss-Inquart.⁴⁾ Na »sistem snaga« u samoj Njemačkoj utjecalo je uključivanje Austrije u državnu upravu i uvođenje nove javne uprave po pokrajinama u cijeloj državi, što je pogodovalo ponovnom jačanju partikularnih snaga (kao što su državni komesari, državni namjesnici i vođe oblasti). Za Austriju je taj novi sistem javne uprave značio ograničenje lokalnih i regionalnih prava i njihovu ovisnost od odluka centra, političkog i administrativnog, tj. Münchena i Berlina. Istovremeno su u Austriji jačale lokalne snage, odnosno klike oko pokrajinskih rukovodstava, što je u stvari, pružalo izvjesnu samostalnost u rukovođenju lokalnih uprava, naravno s nacistima na čelu.

Pokret za priključenje Austrije Njemačkoj nije nova zamisao nacionalsocijalista. Oni su, u stvari, preuzeli stavove ranijih pobornika tog pokreta, koji su još poslije I svjetskog rata razrađivali državnopravne mogućnosti ujedinjenja cijelog njemačkog jezičnog područja. Svjesno ili ne, upravo su oni kao teoretičari austrijskog državnog prava razmatrali mogućnosti ujedinjenja obiju država i time utrli put pravno-tehničkim rješenjima tog problema. Skepsa prema političkim, ekonomskim i administrativnim posljedicama »Anschlusa«, koji je stvarno uslijedio 1938, pojavila se u širim slojevima austrijskog naroda tek onda kada su se osjetile sve njegove negativnosti, a nije ih izazvao samo II svjetski rat, zaključuje autor.

Ovom kratkom informacijom, dakako, nije iscrpljen sav sadržaj rasprave. Rekonstrukcija procesa integracije austrijske javne uprave u državni aparat Trećeg Reicha predstavlja osnovni sadržaj knjige. Autor se, međutim, nije ograničio na suhoparno iznošenje faktografije, dapače, on je uspio da taj proces uključi i osvjetli sa svih aspekata društveno-političkih i privrednih kretanja.

Veoma ozbiljan i kritički pristup tom složenom problemu, kao i objektivnost u ocjenjivanju pojedinih zbivanja će, bez sumnje, pobuditi zanimanje historičara, potaknuti ih na osvjetljavanje novijeg razdoblja austrijske povijesti. Uz ranije spomenuti osnovni sadržaj rasprave nalazimo izbor iz prepiske rukovodećih nacionalsocijalista u odnosu na državnopravne i administrativne probleme, prije svega u odnosu na reformu javne uprave u Austriji.

Pregled sistema nove javne uprave, političke i vojne organizacije, prikazan je u posebnim prilogima.

Pored literature, spomenute u uvodnom dijelu u bilješkama uz sadržaj, objavljen je i popis korištenih izvora, literature, te imena konzultiranih suvremenika. Slijede registri imena, pravnih i geografskih pojmova.

Cvetka Knapič Krhen

⁴⁾ Wilhelm Keppeler, državni sekretar, specijalni opunomoćenik Hitlera za djelatnost NSDAP u Austriji.

Arthur Seyss-Inquart — poslije austrijsko-njemačkog ugovora iz 1936. godine, u austrijskoj vladi ministar unutrašnjih poslova i sigurnosti, poslije »Anschlusa« »Reichsstatthalter« (državni namjesnik) u Austriji.

(Spomenuti su samo manje poznati nacistički funkcioneri, koji su vršili rukovodeće funkcije u Austriji).